

## Список літератури

1. Антомонов А. Ю. Исследование структурной организации лексико-семантических полей : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / А. Ю. Антомонов. – Киев, 1987. – 21 с.
2. Бенедикс Э. Г. Эмпирическая база семантического описания / Э. Г. Бенедикс ; пер. с англ. Т. С. Завахиной // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Просвещение, 1983. – Вып. XIV: Проблемы и методы лексикографии. – С. 75–107.
3. Бондарко А. В. Основы функциональной грамматики: Языковая интерпретация идеи времени / А. В. Бондарко. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1999. – 260 с.
4. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики / С. П. Денисова. – К. : Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. – 294 с.
5. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник / М. П. Кочерган. – Вид. 2-ге. – К. : ВЦ „Академія”, 2005. – 368 с.
7. Левицкий В. В. Семасиология / Левицкий В. В. – Винница : Нова книга, 2006. – 512 с.
8. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 171 с.
9. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира / А. А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира. – М. : Просвещение, 1988. – С. 108–140.
10. Шафиков С. Г. Типология лексических систем и лексико-семантических универсалий / С. Г. Шафиков. – Уфа : Изд-во Башкирского ун-та, 2000. – 260 с.

В.Д. Бялик (Чернівці)

## ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНОГО КВАНТОРА

Здійснено спробу подати класифікацію лексичного квантора та визначити основні критерії його таксономії. В результаті аналізу виділяються базові принципи класифікації лексичного квантора, а саме: частиномовний критерій, формантний, семантичний, часовий та просторовий критерії.

**Ключові слова:** лексичний квантор, таксономія, типологія, класифікація, критерій.

Предпринята попытка представить классификацию лексического квантора и определить основные критерии его таксономии. В результате анализа выделяются базовые принципы классификации лексического квантора, а именно: частеречный критерий, формантный, semantic, временной и пространственный критерии.

**Ключевые слова:** лексический квантор, таксономия, типология, классификация, критерий.

The article is another attempt to present the classification of a lexical quantor and determine the basic criteria of its taxonomy. As a result of the analysis performed the following major principles of the classification of a lexical quantor have been singled out: a part of speech criterion, a formative, a semantic, a temporal and a spatial criteria.

**Key words:** lexical quantor, taxonoty, typology, classification, criterion.

**Постановка проблеми та її актуальність.** Лексичний квантор (далі ЛК) розуміємо як лінгвокогнітивну одиницю, котра передає певний обсяг вербалізованих знань про сегмент мовної картини світу (далі МКС), тобто „передбачає передачу інформації у процесі пізнання навколошньої дійсності у межах вербального механізму” [1, с. 49]. Отож, параметри ЛК характеризуються як мовними, так і суто когнітивними ознаками. ЛК цілком і повністю поділяє властивості власне слова, тобто слугує для найменування предметів, їх якостей і характеристик, їх взаємодій, а також реальних та віртуальних понять, які існують в уяві людини. Іншими словами ЛК виконує номінативно-референтну функцію.

Однак, будучи лінгвокогнітивною одиницею мови, ЛК притаманна, в першу чергу, інформативна функція, котра вказує на обсяг знань про явища світу мовної дійсності та, водночас, категоризуючи її. ЛК не тільки замінює предмет, але й аналізує його, вводить його у систему складних зв'язків і відношень. Певний обсяг знання, котрий міститься в ЛК, може співвідноситися із лексичним значенням або смислом. Лексичне значення та смисл, як правило, в лінгвіс-

тичній практиці диференціюються. Якщо „значення” ЛК є об'єктивними відображенням системи зв'язків і відношень, то „смисл” — це привнесення суб'єктивних аспектів значення відповідно до конкретного моменту і ситуації. У нашому дослідженні обидва ці складники мовного знання (значення і смисл) покликані відобразити відповідний обсяг знання у сегменті МКС у процесі пізнавальної діяльності людини. У цьому сенсі, на нашу думку, їх можна ототожнювати. Тут чітко простежується взаємодія трьох елементів пізнавального процесу людини, котрі реалізуються у тріаді знак – значення – знання. Мовний знак передає певне значення, котре вказує на знання про відповідний сегмент МКС.

Безперечно, ЛК також можна розглядати як систему кодів, які забезпечують переведення пізнання людини у новий вимір, що дозволяє здійснити стрибок від чуттєвого, котре зумовлене безпосереднім контактом із зовнішнім світом через відчуття, сприйняття і уявлення до раціонального, що виражене думкою, абстрактним мисленням і реалізується у поняттях, судженнях чи умовиводах. Інакше кажучи, ЛК виступає мовним репрезентантом знання про навколошній світ (чи радше його сегмент) на основі його чуттєвого сприйняття та в результаті абстрагування отриманого досвіду і передачі його у вербалійній формі. Це є надзвичайно складний процес, котрий залучає як психофізіологічні, так і суто мовні механізми, що не може не позначитися на складності класифікації самого ЛК. Така складність виявляється на різних рівнях мови (фонетичному, словотвірному, семантичному, тощо), так і позамовних (час, простір, мовна особистість).

**Метою статті** є встановлення критеріїв типології ЛК та принципів його класифікації. Оскільки багатогранність та багатоплановість ЛК виражається як у проблемі його типології, так і виокремленні відповідних критеріїв його класифікації, то серед основних **завдань статті** вважаємо необхідним окреслити найбільш істотні параметри, котрі б відображали онтологічну сутність ЛК, а це, в свою чергу, передбачає виокремлення тільки тих критеріїв, котрі найкращим чином могли б вказувати на наявність певної інформації про предмети чи явища навколошнього світу, котра міститься у ЛК і може бути маркером вербалізованого знання. Такими маркерами слугують конституенти змістової структури ЛК, котрі вказують на його словотвірну модель, її семантичне розширення у просторово-часовому континуумі.

**Основні результати дослідження.** Виходячи з когнітивної природи ЛК, доречним видається виокремити принаймні базові критерії класифікації ЛК, серед яких найбільш важливими є, на нашу думку, частиномовний критерій, формантний, семантичний, часовий та просторовий критерії.

Основною рисою частиномовного критерію є категоризація ЛК за лексико-граматичними розрядами на основі граматичного значення та його формальних показників. ЛК, таким чином, поділяються на ЛК-номінативи, ЛК-ад'ективи, ЛК-адвербативи, ЛК-вербативи, ЛК-прономінтиви тощо.

Формантний критерій ЛК вказує на складність його словотвірної структури, елементи котрої корелюють із обсягом мінімального знання, яке міститься у ЛК. На основі цього критерію можна виокремити, загалом, ЛК-деривати, ЛК-композити, ЛК-абревіатури. Кожний із цих типів ЛК може, в свою чергу, характеризуватися певними підтипами. Так ЛК-деривати можуть бути репрезентовані такими підтипами як ЛК-префіксати (одним із елементів структури є префікс), ЛК-суфіксати (елементом структури є суфікс), ЛК-префісуфіксати (елементами структури є одночасно суфікс і префікс), ЛК-конверсати (утворені шляхом конверсії), а ЛК-абревіатури можуть характеризуватися ЛК-літератами (елементом структури є літера чи літери), ЛК-інтегратами (утворені шляхом телескопії) і т. ін.

Семантичний критерій охоплює ЛК, котрі у семантичній структурі містять знання, отримані в результаті процесу семантичного розширення значення ЛК через зміни в денотативному або конотативному компонентах, чи механізмів амеліорації або пейоративності. Сюди повною мірою можна також віднести ЛК, значення котрих (а отже і відповідний обсяг знання) визначається через його метафоризацію або метонімізацію. Таким чином, розрізняємо ЛК-амеліоративи, ЛК-пейоративи, ЛК-денотативи, ЛК-конотативи, ЛК-метафори, ЛК-метоніми.

Як зазначалося вище, ЛК, репрезентуючи вербалійний сегмент МКС, насамперед спрямованій на відображення інформаційної складової про цей сегмент, або, інакше, передачу певного обсягу знання у просторово-часовому континуумі. Ця ознака ЛК може вважатися певною філософсько-мовною універсалією, котра реалізується в його категоризації у часі та просторі. Отже, якщо, часовий параметр типологізації ЛК детермінує такі види ЛК як: ЛК-архаїзм (минуле, історичне знання – архакvantор), ЛК-конвенціональне слово (теперішнє, енциклопедичне знання – конквантор), ЛК-оказіоналізм (теперішнє і майбутнє, креативне оказіональне знання), ЛК-неологізм

(теперішнє і майбутнє, креативне усталене знання). Оскільки останні два види ЛК характеризуються певною лінгвокреативністю, спрямованою на відображення нового знання, то їх можна вважати неокванторами. Звичайно, така класифікація носить дещо спрощений характер і мусимо визнати, що існують певні ЛК, котрі можуть корелювати із значною відстанню часового відрізу (і в минулому, і тепер). Відповідно ці типи ЛК згідно часового критерію відображатимуть односторонній (від минулого до теперішнього) рух розвитку знання, репрезентованого у ЛК, та співвідноситися з відповідним відрізком часового континууму. Стосовно минулого, ЛК дає ймовірну інформацію про об'єкт навколошнього світу. Стосовно майбутнього (та й теперішнього, як у випадку з неокванторами), у ньому самому створюється новий стан. З огляду на те, що стани нашого світу залежать від часу, то і стан будь-якої системи (в тому числі і системи ЛК) також може залежати від часу, що, зазвичай, і відбувається. Однак в деяких випадках залежність будь-якої величини може виявлятися надзвичайно слабкою. У такому випадку можна із впевненістю стверджувати, що така характеристика не релевантна до часового параметру. Якщо такі величини описують динаміку системи, то їх можна вважати інтегралами руху цієї системи.

Часовий параметр ЛК нерозривно пов'язаний із просторовим критерієм, і часто обидва параметри розглядаються як взаємодоповнюючі чи нероздільні. Зазвичай простір розуміють як форму буття матерії, що характеризує її протяжність, структурність, співіснування і взаємодію елементів у всіх матеріальних системах. Загальне розуміння простору формується у людини в емпіричному досвіді при характеристиці матеріального об'єкту або множини таких об'єктів, що займають різне положення в просторі [2].

Цілком очевидно, що ЛК вказує на різноманітні просторові відношення, в яких знаходиться мовна особистість. Отже, ЛК репрезентує певну сферу людської діяльності, зокрема позначає один із її елементів або містить певний обсяг знання про цей сегмент людської активності. Тому всі можливі сфери діяльності індивіда (політика, медицина, наука, спорт, техніка, іжа, тощо) міститимуть кванти знання, котрі лексично марковані та виражені у ЛК.

Таксономія (типологія) ЛК за просторовим критерієм охоплює мовний простір, котрий реалізується ЛК, котрі відображають окремі сегменти навколошнього світу. Основні види людської діяльності за просторовим критерієм можуть репрезентуватися таким інвентарем ЛК: ЛК-політологема (політика, державний устрій) [**ЛКрол**] (*тут і далі у квадратних дужках подається скорочений варіант назви ЛК за цим критерієм – В.Д.*), ЛК – економема (економіка, торгівля, бізнес) [**ЛКbus**], ЛК – спортема (спорт) [**ЛKспt**], ЛК – (довілля, розваги, мистецтво) артема [**ЛKарт**], ЛК – медіамема (ЗМІ) [**ЛKmdm**], ЛК – сціентема (наука) [**ЛKscn**], ЛК – транспортема (транспортні засоби) [**ЛKtrans**], ЛК – техноМема (техніка, новітні технології, комп’ютерна техніка та програмування) [**ЛKtec**], ЛК – атрибутема, квалітема (ознака, якість) [**ЛKatr**], ЛК – медикамема (медицина, здоров’я) [**ЛKmed**], ЛК – едукема (освіта) [**ЛKedu**], ЛК – акціонема (дія) [**ЛKact**], ЛК – моціонема (рух) [**ЛKmot**], ЛК – статема (стан) [**ЛKsta**], ЛК – процесема (процес) [**ЛKprcs**], ЛК – агентема (діяч, особа, об’єкт) [**ЛKagn**], ЛК – інституціонема (організація, група людей і т.п.) [**ЛKinst**], ЛК – мілітарема (війна, зброя) [**ЛKmil**], ЛК – релатема (відношення) [**ЛKrel**], ЛК – гастронема (іжа, напої і т.д.) [**ЛKgst**], ЛК – модема (спосіб життя) [**ЛKmod**], ЛК – соціонема (соціальні, расові, етнічні особливості) [**ЛKsoc**], ЛК – комунікема (засоби зв’язку, Інтернет-ресурси) [**ЛKcom**], ЛК – логотема (абстрактні поняття) [**ЛKlog**], ЛК – квантимема (кількість) [**ЛKqnt**], ЛК – культурема (культура, мистецтво) [**ЛKclt**], ЛК – екологема (екологія, навколошнє середовище) (**ЛKenv**) тощо.

**Висновки та перспективи дослідження.** ЛК характеризується складною ієрархією відношень його змістової структури, котра ідентифікує відповідний квант знання, що корелює із певним сегментом МКС, а тому для об’єктивної репрезентації знання у ЛК необхідно враховувати усі його можливі шляхи вираження різними критеріями його класифікації. Досліджені принципи типологізації ЛК можуть знайти своє подальше застосування при аналізі когнітивних властивостей ЛК як у когнітивно-функціональних, так і когнітивно-дискурсивних студіях.

### Список літератури

1. Бялик В. Д. Лексичний квантор як лінгвістичний термін / В. Д. Бялик // Наукові праці Кам’янець-Подільського університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. – Вип. 26. – Кам’янець-Подільський : ПП „Медобори – 2006”, 2011. – С. 47–51.
2. Філософський енциклопедичний словник (ФЕС). – Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України під керівництвом В. І. Шинкаркука. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.